

ליל תורת ארץ ישראל

THE NIGHT OF TORAT ERETZ YISRAEL

Ramban and me on the way to the Land

דף הנחיה

להלן דף הנחיה לשיעור "הרמב"ן ואני בדרך לארץ ישראל".
מומלץ ללמד את הטקסט דרך לימוד ודיון עומק על כל אחד מהחלקים של הטקסט.
בטבלה תמצאו רעיונות וטיפים כדי להוביל את ניתוח הטקסט בדרך משמעותית ומעניינת.

המכתב הוא מהרמב"ן.

<u>שאלות מנחות</u> מי היה הרמב"ן?	<u>תוכן</u> עיון ויקיפדיה למטה.	<u>העברה</u> לתרגם את האיגרת. לצלם ויקיפדיה ושהקבוצה תיצור בעצמה את קווי הדמות.
--------------------------------------	------------------------------------	---

יברכך ה' בני נחמן, וראה בטוב ירושלים, וראה בנים לבניך, וכשלחנו של אברהם אבינו יהיה שלחנך.

<u>שאלות מנחות</u> כמה לדעתך חשוב לאביך הקשר איתך? בין 1-10 נמק בדוגמא.	<u>תוכן</u> הורים כמקור השראה שחייבים להשקיע ב.
---	--

כי שבח והודאה לצור ישעי זכיתי ובאתי לשלום ביום תשיעי לירח אלול
ועמדתי בה בשלום עד מחרת יום הכפורים,
אשר פני מועדות ללכת לחברון העיר קברות אבותינו להשתטח כנגדם
ולחצוב לי שם קבר בע"ה.

<u>שאלות מנחות</u> כמה זמן שהה הרמב"ן בירושלים ומדוע כל כך מעט זמן?	<u>תוכן</u> מטרת המסע להיקבר בחברון כמו האבות (כמה זה שונה מאיתנו שעולים לחיות בארץ ולא למות בה)
---	---

ומה אגיד לכם בענין הארץ כי רבה העזובה וגדל השממון,
וכללו של דבר, כל המקודש מחבירו חרב יותר מחבירו,
ירושלם יותר חרבה מן הכל וארץ יהודה יותר מן הגליל,

<u>שאלות מנחות</u> מדוע ככל שגדלה הקדושה גדול החורבן?	<u>תוכן</u> הדיכאון שבפוטנציאל מבוזז.
--	--

ואין ישראל בתוכה, כי מעת באו התתרים ברחו משם, ומהם שנהרגו בחרבם,
רק שני אחים צבעים קונים הצביעה מן המושל ואליהם יאספו עוד מנין מתפללים בביתם בשבתות.

<p><u>העברה</u> תמונה של ג'ינג'יס חאן והתתרים</p>	<p><u>תוכן</u> תמיד ישארו יהודים בעולם גם במצבי חורבן חורפים. עוד דוגמאות בהיסטוריה – שואה, שיעבוד מצרים.</p>	<p><u>שאלות מנחות</u> הסבר את המושג 'נצח ישראל' על רקע הדברים.</p>
---	---	--

והנה זרזנו אותם ומצאנו בית חרב בנוי בעמודי שיש וכיפה יפה ולקחנו אותו לבית הכנסת, כי העיר הפקר וכל הרוצה לזכות בחרבות זוכה, והתנדבנו לתיקון הבית, וכבר התחילו ושלחו לעיר שכם להביא משם ספרי תורה אשר היו מירושלם והבריחום שם בבוא התתרים, והנה יציבו בית הכנסת ושם יתפללו.

	<p><u>תוכן</u> אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים – אדם חייב סיוע והתעוררות מבחוץ (לדוגמא: שליחים, מונטיפיורי והיציאה מהחומות).</p>	<p><u>שאלות מנחות</u> מדוע לא חשבו על כך האחים הצבעים בעצמם?</p>
--	--	--

ומי שזכנו לראות ירושלם בחרבנה, יזכנו לראות בנינה ותיקונה בשוב אליה כבוד השכינה, ואתה בני ואחייך ובית אביך כלכם תזכו בטוב ירושלם ובנחמת ציון.

<p><u>העברה</u> "מיטווה מקופלות" - חידון מסכם נושא פרסי שוקולד על פרטים הנזכרים באיגרת. סיום בשירת אני מאמין.</p>	<p><u>תוכן</u> אמונה בכל יום שיבוא מעל חוקי הטבע ומגבלותיו</p>	<p><u>שאלות מנחות</u> הרי הרמב"ן הולך למות איך חשב בכלל שיראה את המשיח?</p>
---	--	---

סיכום
הרמב"ן משתמש במכתב שלו ע"מ לשתף את מחשבותיו לגבי ארץ ישראל, במיוחד בתקופה של מצוקה. תוך כדי סיפור המסע שלו, הרמב"ן מסביר איך אפילו בזמן כל כך קשה, הארץ שומרת את הפוטנציאל שלה, פוטנציאל של גדולה ופאר, ונשארת בית לשארית עם ישראל באזור. המסר משמש כהצהרת תקווה לחידוש נוכחות העם בארץ ישראל ולקירוב הגאולה.

רמב"ן

השתייכות: חכמי ספרד בתור הזהב

רבותיו: בתחום הקבלה: הרבנים האחים עזרא ועזריאל בני שלמה מזירונה. בתחום התלמוד: רבי יהודה בר יקר ורבי נתן בן מאיר תלמידי ר' יצחק בן אברהם (הריצב"א) (מבעלי התוספות).

תלמידיו: רבי שלמה בן אדרת (רשב"א), רבי אהרן הלוי (הרא"ה), רבי נתן בר יוסף

חיבוריו: פירוש רמב"ן על התורה, חידושים על התלמוד, "קונטרס דינא דגרמי", "תורת האדם", "מלחמות השם", השגות על ספר המצוות לרמב"ם ואחרים

רבי משה בן נחמן (רמב"ן; 1194 - י"א בניסן ה'ל', 1270 בערך) היה מגדולי חכמי ספרד, פוסק, פרשן, הוגה, מקובל ורופא. בלשונות אירופה מקובל לכנות את רמב"ן (Nahmanides) נחמנידס, על שום האופן בו נכתב שמו ביוונית.

רמב"ן נולד בגירונה, קטלוניה, צפון מזרח ספרד המודרנית, בשנת 1194, ונפטר בשנת 1270 בארץ ישראל. שמו הרשמי (בקטלאנית) Bonastruc çà Porta, ועם זאת בספרדית הוא קרוי כמו ברוב השפות הלטיניות Nahmánides.

רמב"ן נמנה בין גדולי רבני ישראל בימי הביניים. גם בתקופת תור הזהב של גדולי הראשונים, אך מעטים השתוו להתפרסותו על מקצועותיה השונים של תורת ישראל ולהשפעתו העמוקה על עולם התורה. ספריו וספרי תלמידיו ותלמידי תלמידיו, תופסים מקום חשוב ומרכזי הן בלימוד התורה והן בתחום ההלכה הפסוקה. תלמידו הרשב"א כותב עליו "לא היה גדול ממנו בחכמה במנין וביראת החטא", החיד"א כתב שהוא "אחד מיוחד ברבותא קמאי אשר משאתו יגורו אלים... והאמת היא דגבהו דרכי הרמב"ן ודעתו הרחבה והעמוקה דכולא תלמודא כמאן דמנח בכיסתיה דמי", והריב"ש מוסיף "ועליו סומכין בכל גלילות קטלוניא כמשה מפי הגבורה".

הרמב"ן שלח ידו במספר רב של תחומים - היה פרשן מקרא, חכם תלמודי, רופא, הוגה דעות, מקובל ואף שלח ידו מעט בשירה.

האזור בו חי ופעל רמב"ן נמצא בין ספרד הנוצרית לספרד המוסלמית ולכן ניכרים עקבות השתיים בהגותו. הוא ממצא בכתבתו את הפילוסופיה הספרדית יחד עם שיטת הניתוח של חכמי אשכנז.

הוא היה בן דודו של רבי יונה גירונדי וקיים אתו קשרי התכתבות. תלמידיו המפורסמים היו רבי שלמה בן אדרת (רשב"א) (ורבי אהרן בן יוסף הלוי מברצלונה) (הרא"ה). רמב"ן שימש כרב הראשי של קטלוניה לאחר מותו של רבי יונה גירונדי ב-1264. הוא שימש גם יועץ למלך חיימה הראשון והשתתף כמפטר בוויכוח על ספרי הרמב"ם.

הרמב"ן הותיר ארבעה בנים: נחמן, שלמה, יוסף ויהודה ומספר בנות שלא נודע לנו שמן.

עוד בצעירותו חיבר הרמב"ן פירוש לספר איוב. מאוחר יותר, עדיין בהיותו בספרד, חיבר את פירושו המפורסם לחמשה חומשי תורה. כמו כן חיבר הרמב"ן פירושים גם לספר שיר השירים ולישעיהו, פרק נ"ג.

עם עלותו לארץ ישראל ערך הרמב"ן תיקונים לפירושו, בהם שינה, הוסיף ואף מחק קטעים מהמהדורה הראשונה של חיבורו. זאת בעקבות חשיפתו לחיבורים נוספים או בעקבות התרשמותו מהגאוגרפיה של ארץ ישראל או ממצאים שנתגלו לעיניו. רשימה של 134 מתיקוניו נשלחה לספרד ושולבה בכתבי היד החיבורים כמו במהדורות הדפוס יחד עם רשימת תיקונים לא מתועדת (ידוע על לפחות 140 תיקונים נוספים).

פירושו המונומנטלי לתורה התפרסם מאוד. הפירוש מתאפיין באריכות ביחס לחכמי תקופתו. לשם השוואה, במקום בו רשב"ם, נכדו של רש"י, כותב חצי שורה של פירוש על פסוק, רמב"ן מסוגל להאריך עד כדי שניים ושלושה עמודים.

בפירוש מתגלה רמב"ן כחוקר מעמיק המפרש את המקרא בהתאם לתוצאות מחקרו. [דרוש מקור] הפירוש עוסק בביאור המילים, המצוות היוצאות מן הכתוב, היחס בין מדרש חז"ל לכתוב והיחס בין הסיפור המקראי לתוכנו הפנימי.

בפירושו למקרא, מתעמת רמב"ן עם פירושיהם של שני הפרשנים החשובים של ימי הביניים - רש"י וראב"ע - אותם הוא מצטט. בדומה לרש"י הוא מביא את מדרשי חז"ל, אך בניגוד לו הוא מתעמק ודן במדרשים וקובע האם הם תואמים את פשט הכתוב.

מלבד רש"י וראב"ע, מצטט רמב"ן אף את הפילוסוף היהודי הגדול באותה תקופה - רמב"ם. את דבריו הוא מביא בעיקר בנושאים פילוסופיים, ואינו חושש להתעמת איתו. לדוגמה, כאשר הרמב"ם מסביר את המעשה באברם ובשלושת המלאכים שביקרו כחלום נבואי של אברם, תוקף אותו רמב"ן בלשון חריפה ואומר עליו כי אסור לשמוע לדבריו.

יחסו של רמב"ן לרש"י הינו יחס של כבוד. לשכלתנות של אבן עזרא מתייחס רמב"ן בביקורתיות: "תוכחת מגולה מאהבה מסותרה" (לשון רמב"ן בהקדמתו לפירושו לתורה). את פרשנותו הפילוסופית של הרמב"ם מבקר רמב"ן תוך שימוש ביסודות הקבלה.

הרמב"ן היה הראשון מבין פרשני המקרא היהודיים שהביא בביאורו לתורה את ארבעת הרבדים של פירוש התורה על דרך הפרד"ס, ארבעת רבדים אלה, מקורם בחז"ל במדרש האגדה וההלכה, אך החל מן המאה הראשונה הייתה נהוגה בעיקר בפרשנות המקרא הנוצרית. דרך זו הבחינה בין "ארבעה הגיונות לכתוב", או *quattuor sensus scripturae*:

הפשט, הפירוש המילולי, וכלשונו ודרכו של הרמב"ן, "פשוטו של מקרא". בדרך זו, מבאר הרמב"ן - *litteraliter* את פשט מילות הכתוב על דרך ההסבר הפילוסופי-פיזיקלי

רמז, פרשנות טיפולוגית, דהיינו פרשנות שאינה מקישה מכתוב אחד על משנהו, אלא ממאורע - *anagogice* אחד על מאורע אחר. וכלשון הרמב"ן: "כל מה שאירע לאבות סימן לבנים וכולם באים ללמד על העתיד". כך למשל רואה הרמב"ן את ששת ימי הבריאה כרמז לכל המאורעות העתידיים לבוא

דרש, פרשנות אלגורית, בדרך זו מבאר הרמב"ן את דרך ההשגחה האלוהית לאורך ההיסטוריה - *allegorice*

סוד, ובלשון הרמב"ן "על דרך האמת", או "דרך האמת לאמיתו" בדרך זו מבאר הרמב"ן את הפסוקים - *mystice* בדרך הקבלה, דהיינו, הוא רואה את המקרא כחלק ורמז של ועל האלוהות עצמה והיחסים השונים בין הספירות

השגות הרמב"ן

מאפיין חשוב בדמותו של הרמב"ן משתקף בספרות רחבה המוקדשת להגנת המסורת הספרדית מפני "התקפות" ראשונים על מייסדי מסורת זו, גאוני בבל וראשוני חכמי ספרד, רבותיו של הרמב"ן. הערך של שימור המסורת טמוע היטב בכתבים הללו וגם בהם גלומות ידיעותיו הרחבות וניתוחו המדויק. אלו הם כמה מכתביו המשתייכים לסוגה ספרותית זו:

ספר מלחמות השם - תשובות להשגות רבי זרחיה הלוי, "בעל המאור", על הלכות הרי"ף. הללו נדפסו בדפי הרי"ף עצמם.

ספר הזכות - תשובות להשגות הרבי אברהם בן דוד על הלכות הרי"ף. גם אלו נדפסו עם הרי"ף.

השגות הרמב"ן על ספר המצוות לרמב"ם - בשורשים לספר המצוות מעלה הרמב"ם יסודות ליצירת מניין המצוות ומעלה לא אחת טענות כנגד ספרו של ר' שמעון קיירא, הלכות גדולות, שעוסק במצוות ובמניינם. הרמב"ן בהשגותיו מגיב על רוב טענותיו של הרמב"ם ואף מבקר את מניין המצוות שלו. ראו ערך מורחב: מניין המצוות על פי הרמב"ן.

השגות הרמב"ן לספר הצבא לר' זרחיה הלוי (רז"ה).

השגות הרמב"ן על הלכות לולב לראב"ד - המתייחס לפסקים של הרי"ף.

תורת האדם: ספר הדן בענייני קבורה, אבילות והנשאים הנלווים לכך.

השער האחרון של הספר נקרא שער הגמול, והוא הודפס פעמים רבות כספר בפני עצמו. הרמב"ן מגדיר בו את אמונת העולם הבא ותחיית המתים, ואת עקרונות השכר והעונש, על פי התלמוד ואמונת ישראל. הרמב"ן קובע בספרו בניגוד להגדרות ושיטות אחרות בתקופתו: "כל אלו דברים ברורים, שהעולם הבא האמור בכל מקום, אינו עולם הנשמות והשכר המגיע להם מיד אחרי המיתה, אלא עולם שעתיד הקדוש ברוך הוא לחדשו לאחר ימות המשיח ותחיית המתים."

אמונה וביטחון: ספר המיוחס לרמב"ן, על ענייני מוסר ואמונה. יצא לאור מחדש עם הוספות מכתב יד בספר "כתבי הרמב"ן" בהוצאת מוסד הרב קוק.

השפעותיו ההלכתיות של הרמב"ן

הרמב"ן לא חיבר אמנם ספר הלכה מקיף כדוגמת הרי"ף, הרא"ש או הרמב"ם, אך דמותו ויצירתו הקנו לו מקום נרחב בפסיקה ההלכתית של הטור ולאחר מכן בשולחן ערוך, לעתים אף נגד גדולי הראשונים. הרמב"ן היה משמונת הרבנים המוערכים ביותר על ידי רבי יוסף קארו ע"פ הקדמתו לסיפרו בית יוסף. פסקיו וחיידושו שנמסרו לנו על ידי תלמידיו מצאו גם הם את מקומם בספרות ההלכה עד דורנו.

ארץ ישראל

אהבתו של רמב"ן לארץ ישראל לא ידעה גבול, ובניגוד לרבי יהודה הלוי, הוא הצליח לחיות בארץ ישראל מספר שנים. רמב"ן כתב שירים ומסות על ארץ ישראל, וגם בפירושו הוא מרבה לשבחה.

לאחר שנאלץ לצאת את ספרד, בלחץ האפיפיור קלמנס הרביעי, הגיע רמב"ן לארץ ישראל בחודש אלול ה'כז (1267), בגיל 73. הוא תיאר את מצבה העגום של ירושלים, בה ארגן קהילה ובנה בית כנסת. ברובע היהודי של העיר העתיקה בירושלים ישנו בית כנסת המיוחס לרמב"ן, אך ייחוס זה הנו מאוחר (ראשית המאה ה-16), וכנראה שמדובר בבית הכנסת אותו תיאר רבי עובדיה מברטנורא בשנת 1488. אלחנן ריינר הוכיח שבית הכנסת עליו דיבר הרמב"ן היה בהכרח בתוך השכונה היהודית, שנמצאה בהר ציון שמחוץ לחומה של ימינו, כנראה בקרבת כנסיית הדורמיציון.

לאחר מכן פנה רמב"ן לעכו, שם מסר את "דרשת ראש השנה" ב-1269, ומשם לא ידוע לאן המשיך. מסורות שונות מייחסות את קבורתו לירושלים (או בכפר השילוח במערת רבי עובדיה מברטנורא או סמוך לקבר שמעון הצדיק במערה המכונה "מערת הרמב"ן"), לחיפה, או לחברון שבה על פי מכתבו תיכנן להקבר או בעכו. חותמו האישי של הרמב"ן התגלה בשנת 1972 בתל כיסון, בדרומה של עכו, והכיתוב עליו הוא: 'משה בר נחמן ננ (נוח נפש) גירונדי חזק'.

תלמידיו

תלמידיו של רמב"ן הלכו בשיטתו המשלבת את תורת בעלי התוספות עם המסורת הספרדית, הגדולים שבהם הרשב"א, הרא"ה ורבי שמואל ב"ר יצחק הסרדי.

בעקבות הרמב"ן הלכו בתי מדרש רבים בספרד, אשר תרמו רבות לתור הזהב של יהדות ספרד.